

Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

УДК 34:94(5)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15049988>

**Формування правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу та їхній
вплив на сучасні правові системи**

Руснак Леся Михайлівна,

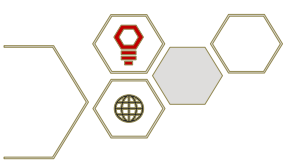
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін, Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет», м. Чернівці, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-6993-7745>

Кушнір Ярослав Вікторович,

викладач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін, Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет», м. Чернівці, Україна,
<https://orcid.org/0009-0006-2427-4796>

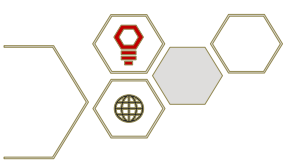
Прийнято: 07.03.2025 | Опубліковано: 19.03.2025

Анотація. Вивчення правових традицій Стародавнього Сходу є особливо важливим у контексті сучасних трансформацій правових систем, оскільки значна кількість елементів правових інститутів, що зародилися в державах Стародавнього Сходу, не тільки сприяли становленню перших правових норм, але й стали основою для розвитку сучасної юриспруденції. Збереження таких елементів у правових системах різних держав підтверджує актуальність і важливість їхнього аналізу, що сприяє не тільки розумінню історичних коренів права, але й поглиблює розуміння взаємозв'язку між історією та сучасністю в юридичній галузі. **Метою** статті є вивчення правових традицій Стародавнього

Сходу, зокрема аналіз елементів правових інститутів, що зберегли свою значущість, і вплив на сучасні правові системи різних держав. Окремо досліджено історичні умови виникнення й розвитку правових норм, а також значення основних джерел права того часу для формування сучасних правових традицій. **Методи.** Для вирішення поставлених завдань застосовано історичний та порівняльний аналіз. Історичний метод дає можливість розглянути процеси виникнення та розвитку правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу, зокрема в таких цивілізаціях, як Месопотамія, Індія, Китай та Єгипет. За допомогою порівняльного методу проаналізовано, як елементи правових традицій того часу, такі як вітчизняне право, право європейських країн та правові системи Азії, відображаються в сучасних правових системах. **Результати.** У статті з'ясовано, що принципи рівності перед законом, засади судочинства, значення письмового закону як інструменту забезпечення правопорядку, продовжують функціонувати в сучасних правових системах. Документи, такі як Кодекс Хаммурапі, закони Ману, а також інші правові акти, стали основою правового регулювання в тогочасному суспільстві й значною мірою сформували юридичні традиції, що відображаються в сучасному праві. **Висновки.** Таким чином, правові інститути та традиції, що зародилися в країнах Стародавнього Сходу, мали значний і тривалий вплив на розвиток правових систем, зокрема через принципи справедливості, рівності та юридичної стабільності, які залишаються актуальними й сьогодні.

Ключові слова: історичні джерела, регулювання суспільних відносин, забезпечення справедливості, Кодекс Хаммурапі, Конституція Медіни.

The formation of legal institutions in the countries of the Ancient East and their influence on modern legal systems

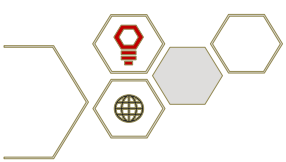
Rusnak Lesia,

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Professional and Special Legal Disciplines, Private Higher Educational Institution «Bukovinian University», Chernivtsi, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-6993-7745>

Kushnir Yaroslav,

Lecturer at the Department of Fundamental Legal Disciplines, Private Higher Educational Institution «Bukovinian University», Chernivtsi, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0006-2427-4796>

Abstract: The study of the legal traditions of the Ancient East is of particular importance in the context of modern transformations of legal systems. Many elements of legal institutions that originated in the states of the Ancient East not only contributed to the formation of the first legal norms and institutions, but also became the basis for the development of modern law. The preservation of such elements in the legal systems of different states confirms the relevance and importance of their analysis. This allows not only to understand the historical roots of law, but also contributes to the formation of a deeper understanding of the relationship between history and modernity in the legal sphere. The **purpose** of the article is to study the legal traditions of the Ancient East, in particular, to analyze the elements of legal institutions that have retained their significance and influence on the modern legal systems of different states. The historical conditions for the emergence and development of legal norms, as well as the importance of key sources of law of that time for the formation of modern legal traditions, are separately investigated in the article. **Methods.** To solve the tasks set, historical and comparative analysis was used. The historical method allows us to

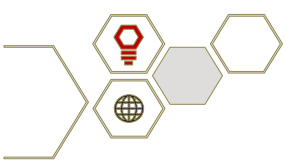

examine the processes of the emergence and development of legal institutions in the countries of the Ancient East, in particular in such civilizations as Mesopotamia, India, China and Egypt. The comparative method allows us to analyze how elements of the legal traditions of that time are reflected in modern legal systems, such as domestic law, the law of European countries and the legal systems of Asia. **Results.** The article reveals that many elements of the legal traditions of the Ancient East, in particular the principles of equality before the law, the principles of judicial proceedings, the importance of written law as a tool for ensuring law and order, continue to function in modern legal systems. Documents such as the Code of Hammurabi, the laws of Manu, as well as other legal acts, became the basis of legal regulation in the society of that time and to a large extent formed legal traditions that are also reflected in modern law. **Conclusions.** Thus, the legal institutions and traditions formed in the countries of the Ancient East had a significant impact on the further development of legal systems. Many of them continue to influence modern legal systems, particularly through the principles of justice, equality, and legal stability.

Keywords: historical sources, regulation of social relations, ensuring justice, Code of Hammurabi, Constitution of Medina.

Постановка проблеми. Формування правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу стало визначальним етапом у становленні світової правової думки. Правові системи таких цивілізацій, як Вавилон, Єгипет, Ассирія, Китай та Індія, заклали основу для формування норм і принципів, що вплинули на становлення сучасних правових доктрин. Кодекс Хаммурапі, Конституція Медіни, конфуціанські й легістські концепції – це не лише історичні джерела, а й важливі зразки нормативного регулювання, які демонструють ранні спроби систематизації права, захисту приватної власності, упорядкування суспільних відносин і забезпечення справедливості.

Однак, попри очевидний історико-правовий внесок країн Стародавнього Сходу, їхній вплив на сучасні правові системи часто залишається недооціненим

або розглядається фрагментарно. Недостатньо досліджено питання про те, як саме елементи східних правових інститутів інтегрувалися в сучасні системи цивільного, кримінального та адміністративного права, а також у правову культуру окремих регіонів світу.

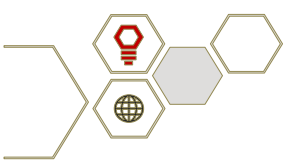
Актуальність цієї проблематики зумовлена необхідністю комплексного аналізу історичного досвіду формування правових інститутів і його значення для створення сучасних правових норм. Вивчення джерел правових традицій сприятиме кращому розумінню еволюції права та пошуку ефективних рішень у галузі правового регулювання в умовах глобалізації.

Таким чином, основною проблемою дослідження є визначення специфіки правових інститутів Стародавнього Сходу, аналіз їхньої ролі у формуванні правових систем різних країн і виявлення тих елементів, що зберегли своє значення в сучасній юриспруденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз формування правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу та їхній вплив на сучасні правові системи потребує врахування широкого кола досліджень, що охоплюють різноманітні аспекти історії, права та соціальних відносин тогочасних цивілізацій. Огляд останніх публікацій сприяє глибшому розумінню еволюції правових систем Стародавнього Сходу та їхньої ролі в сучасному правовому ландшафті.

У роботах О. А. Гавриленка та Т. Л. Сироїд [1] проаналізовано формування основ давньокитайського міжнародного права в період династії Чжоу. Автори підкреслюють важливість права як інструмента управління міжнародними відносинами, що виникали між китайськими державами. Окрім цього, розглянуто вплив цих норм на розвиток сучасних міжнародних відносин. Проте питання збереження цих принципів у сучасному китайському праві залишається недостатньо дослідженим, що потребує подальших розвідок.

Дослідження К. Горецької та В. Окорокової [2] щодо кримінального права в Стародавній Індії за законами Ману дає можливість виділити важливі аспекти

правового регулювання покарань у давньоіндійському суспільстві. Автори звертають увагу на принципи кримінальної відповідальності, закріплені в законах Ману, та їхній зв'язок із сучасними підходами до прав людини. Проте питання реального впливу цих принципів на індійське право залишається відкритим, оскільки в наявних дослідженнях відсутній порівняльний аналіз сучасного індійського кримінального права та давніх правових норм.

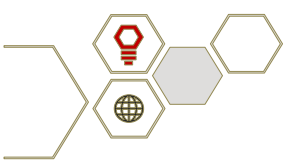
Аналіз соціально-правового становища жінки в Стародавній Індії за законами Ману здійснюється в роботах О. С. Рождественської [3] та В. Білика [4–5]. У їхніх дослідженнях розглянуто питання обмежень прав жінок, їхнього соціального статусу, а також зміни, що відбулися внаслідок впливу цих норм на сучасну правову систему Індії. Проте в літературі недостатньо висвітлено аспекти гендерної рівності, які виникають на тлі цих правових традицій, що зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко [6], С. Олешко, О. Біла [7] у своїх роботах детально аналізують використання тілесних покарань у Стародавній Індії. Вони звертаються до історико-правових аспектів застосування таких покарань, однак питання їхнього впливу на сучасні кримінальні практики в Індії потребує глибшого дослідження, зокрема в контексті змін у правовому регулюванні щодо прав людини.

Крім того, важливим є розгляд правового статусу жінки в Стародавній Месопотамії, що висвітлено в дослідженнях Т. М. Щербини [8] та А. П. Заєць [9]. У роботах акцентовано на соціальному становищі жінок у Месопотамії та їхніх правах, що є важливим для розуміння гендерних аспектів в історії права.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг досліджень правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу та їхнього впливу на сучасні правові системи, деякі аспекти цієї теми залишаються нерозкритими в наукових працях.

Водночас недостатньо досліджено, як стародавні правові норми, які регулювали соціальні, економічні та політичні відносини, можуть бути

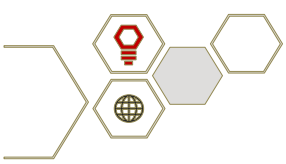
інтегровані або впливати на сучасне практичне застосування правових норм у різних країнах, зокрема в Азії. Наше дослідження спрямоване на заповнення цих прогалин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є всебічне дослідження процесу формування правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу та виявлення їхнього впливу на становлення й розвиток сучасних правових систем. Для досягнення мети передбачено вирішення таких завдань:

- проаналізувати історичні умови виникнення та розвитку правових інститутів у країнах Стародавнього Сходу;
- розглянути основні джерела права та документи (Кодекс Хаммурапі, закони Ману тощо) як основу правового регулювання в тогочасному суспільстві;
- виявити елементи правових традицій, що зберегли свою актуальність у сучасних системах права різних держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеї права, справедливості та захисту людської гідності мають багатовікову історію й пройшли тривалий шлях розвитку. Вони створені не в якомусь конкретному регіоні чи в певну епоху, а виникали й еволюціонували в різних частинах світу, відображаючи соціокультурні особливості, релігійні традиції та політичні умови своїх часів. Особливо значущим у цьому контексті є внесок правових інститутів країн Стародавнього Сходу, що сформували основи правових систем, вплив яких можна простежити навіть у сучасній правотворчій діяльності [10, с. 91].

Правові інститути Стародавнього Сходу виникли у відповідь на потребу впорядкування суспільних відносин, забезпечення справедливості та регулювання взаємодії між державою й громадянами. Кодекс Хаммурапі у Вавилоні, закони Ману в Стародавній Індії, правові норми Єгипту та Китайські концепції «Лі» і «Фа» стали не лише відображенням своїх історичних умов, а й прообразами багатьох сучасних правових підходів. Ці правові системи формувалися як через філософські й релігійні роздуми, так і під впливом

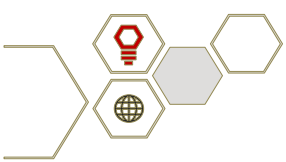
прагнення забезпечити соціальну рівновагу, часто на тлі конфліктів і боротьби за справедливість. Їхні положення нерідко ставали відповіддю на насильство, війни й соціальні катаклізми, що спонукало до створення норм, здатних обмежити зловживання владою та захистити права людини.

Інтерес до питання справедливості є очевидним від початку становлення цивілізації. Коли кочові племена стали переходити до осілого способу життя й створювати організовані суспільства, вони розробляли правила, що регулювали поведінку та сприяли уникненню анархії й свавільного використання влади. Виникнення писемності дало можливість зафіксувати ці правила у формі законів. Археологічні дослідження виявили фрагменти найдавніших юридичних документів у Стародавньому Єгипті та Месопотамії, зокрема Шумерський кодекс Ур-Намму (бл. 2100–2050 рр. до н. е.), кодекс Ліпіт-Іштар (бл. 1930 р. до н. е.) та аккадські закони Ешнунни (бл. 1770 р. до н. е.) [11].

Одним із визначних досягнень у правовій історії став Кодекс Хаммурапі (бл. 1792–1750 рр. до н. е.) правителя Стародавнього Вавилону. Це відоме найдавніше повне зведення законів, записаних клинописом на табличках із випаленої глини та висічених на кам'яних стелах для публічного ознайомлення. Особливістю цього кодексу було те, що закони, за легендою, були надані Хаммурапі богом сонця Шамашем – уособленням справедливості.

Кодекс Хаммурапі містить близько 300 положень, що регулювали різні сфери життя: комерційне, кримінальне та цивільне право. Закони охоплювали контракти, судові процедури, покарання, сімейні відносини, питання спадщини, а також деякі аспекти захисту прав людини. У кодексі закладено принципи презумпції невинуватості, права на подання доказів і справедливий суд. Для зміцнення верховенства права судді несли відповідальність за свої рішення: за неправомірний вирок суддя міг бути усунутий із посади та оштрафований.

Кодекс передбачав захист усіх верств суспільства, зокрема жінок, вдів, сиріт, бідних і навіть рабів. Однією з основних його засад стало верховенство права, що зобов'язувало дотримуватись законів усіх, у тому числі й правителя.

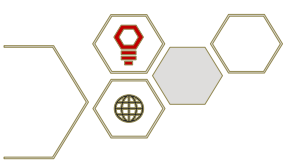
Таким чином, Кодекс Хаммурапі став основою для подальшого розвитку правових систем.

Еволюція правових норм продовжилася в Стародавньому Ізраїлі та Юдеї через формування Мойсеевого закону, відомого як Тора. Цей збір законів, записаний у книгах Вихід, Левіт, Числа та Повторення Закону, став основою монотеїстичної правової традиції, відображаючи як місцеві звичаї, так і правові впливи Єгипту та Месопотамії. Хоча точна дата формування цього законодавства досі залишається предметом дискусій, більшість науковців вважають, що воно набуло своєї остаточної форми між XIII та VI століттями до н. е. [12, с. 307-312]

Конституція Медіни, укладена в 622 році н. е., стала одним із перших відомих зразків писаного правового документа, створеного для врегулювання суспільних відносин у першій ісламській державі в місті Медіна. Вона мала на меті забезпечити справедливість, рівність і соціальний порядок у багатоконфесійному та багатонаціональному суспільстві, встановлюючи основи прав і обов'язків громадян. Однією з особливостей цього документа була його спрямованість на захист прав меншин і забезпечення релігійної терпимості, що стало важливою віхою в розвитку правових систем того часу.

Конституція Медіни визначала принципи свободи й рівності, зокрема через регулювання міжконфесійних відносин. Вона стала одним із перших відомих прикладів законодавчо закріпленої свободи віросповідання в історії людства. З огляду на це деякі дослідники називають Конституцію Медіни «першою хартією свободи совісті». Ця частина документа не лише відображала прогресивний підхід до міжрелігійної взаємодії, а й створила основу для подальшого розвитку ісламської правової традиції.

Крім того, Конституція Медіни запровадила основи судової системи, що ґрунтувалася на принципах справедливості та неупередженості. У документі було передбачено вирішення суперечок на основі арбітражу та залучення лідерів різних громад до ухвалення рішень. Такий підхід сприяв стабільності й

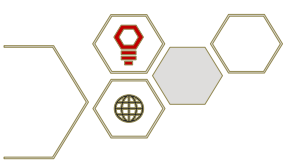
соціальному миру, даючи можливість різним етнічним і релігійним групам співіснувати на засадах рівноправності.

Ці ранні правові засади стали основою для поступової еволюції ісламської юриспруденції, яка надалі оформилася в систему шаріату. Шаріат регулює широкий спектр суспільних відносин, у тому числі релігійні, громадянські, політичні, конституційні та процесуальні питання. Важливо зазначити, що шаріат спирається не на формально кодифіковані статuti, а на священні тексти – Коран і Сунну – а також на висновки мусульманських правознавців (факіхів), що можуть суттєво різнитися в різних правових школах. Така гнучкість та адаптивність ісламського права дали йому можливість залишатися актуальним упродовж століть [13].

Таким чином, Конституція Медіни стала не лише історичним документом, а й правовим прецедентом, що заклав основи для розвитку системи ісламського права та принципів справедливості, релігійної терпимості й рівності прав. Її положення продовжують залишатися предметом досліджень і аналізу в контексті розвитку сучасної правової думки та міжконфесійного діалогу.

Ідеї справедливості та прав людини також мають глибоке коріння в філософських традиціях Азії, де акцент робився не лише на юридичних кодексах чи офіційних законах, а на етичних принципах виконання обов'язків і чеснот. Ці концепції сформували підґрунтя для подальшого розвитку дискурсу прав людини і стали важливим внеском у світову правову думку.

Однією з найвпливовіших фігур у цьому контексті був Конфуцій (Конг Цю, 551–479 рр. до н.е.), видатний давньокитайський філософ і мудрець. Його етичне вчення було зосереджене на відповідальній поведінці, заснованій не на страху перед юридичними санкціями, а на прагненні до доброти, людяності та співчутті. Конфуцій наголошував на важливості «жень» – принципу людяності, що вимагає поваги до внутрішньої гідності кожної людини. Відоме його висловлювання: «Що ти не хочеш, щоб інші робили тобі, не роби іншим», стало одним із перших формулювань «золотого правила етики». Він також відстоював

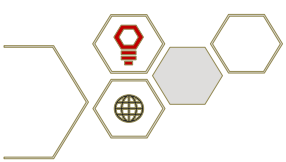
ідею загального братерства, стверджуючи, що «в межах чотирьох морів усі люди – брати», підкреслюючи універсальність людських прав і моральних обов'язків [14].

Інший давньокитайський філософ Мо-цзи (бл. 470–391 рр. до н. е.) розвинув ці ідеї у своїй мохістській школі моральної філософії. В епоху постійних воєн і соціальних потрясінь він виступав проти будь-яких форм несправедливості, зокрема проти гноблення слабких сильними та соціальних поділів. Мо-цзи відстоював ідею «всеосяжної любові» (цзянь ай), що передбачала однакове ставлення до всіх людей, незалежно від їхнього походження чи соціального статусу. Він закликав до створення єдиних моральних стандартів, заснованих на справедливості, самопожертві та виконанні обов'язків на благо суспільства [14].

Мен-цзи (Мен Цзи, 372–289 до н. е.), послідовник Конфуція, значно поглибив концепцію природного права та спільної людяності. Він стверджував, що всі люди наділені вродженим співчуттям, моральною цінністю і гідністю. Мен-цзи підкреслював, що основним обов'язком урядів є виховання цих природних якостей і створення умов, за яких людська доброта та справедливість можуть процвітати. Якщо правителі порушували ці принципи, вдаючись до гноблення й несправедливості, вони втрачали «мандат небес» – моральну легітимність для правління. Ця ідея передбачала можливість усунення тиранічних режимів, що задовго до Джона Локка та епохи Просвітництва стало одним із ранніх обґрунтувань права на повстання проти несправедливості [10].

Філософ Сюнь-цзи (бл. 312–230 рр. до н. е.) більш рішуче розвинув ці ідеї, наголошуючи на важливості інституційного закріплення прав людини. Він вважав, що соціальний порядок і стабільність можуть бути досягнуті лише через чітке визнання й захист індивідуальних прав, а також через створення ефективних механізмів контролю над зловживанням владою.

Таким чином, філософські вчення Давнього Китаю заклали фундаментальні принципи етики, справедливості та прав людини, що й донині

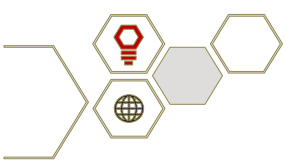

залишаються актуальними. Вони наголошували на повазі до людської гідності, важливості морального самовдосконалення та відповідальності держави за захист прав і свобод своїх громадян. Ці ідеї мали глибокий вплив на розвиток глобального дискурсу прав людини та правової думки, демонструючи універсальність прагнень до справедливості й рівності.

Значний внесок у розвиток ранніх уявлень про управління державою, соціальну справедливість і права людини походить зі стародавньої Індії. Особливе місце в цьому процесі має класичний санскритський трактат «Артхашастра», написаний між кінцем IV і початком III століття до н. е. Авторство цього твору здебільшого приписується Каутільї (близько 370–283 рр. до н. е.), відомому як Чанакья – видатному індійському філософу, економісту, прем'єр-міністру й раднику царя. Його унікальний досвід, набутий під час створення й зміцнення імперії Маур'їв, яка панувала над значною частиною індійського субконтиненту, став основою для розробки цього фундаментального тексту.

«Артхашастра» поєднує глибокий аналіз теорій, принципів і практики управління державою. Трактат охоплює як прагматичні аспекти здійснення влади, так і моральні вчення, закладені у ведичних текстах індуїзму. У ньому розглянуто питання ефективного управління, стратегічного планування, дипломатії, економіки, законодавства та правосуддя. Окремі частини тексту демонструють прагматизм і жорсткість, необхідні для збереження стабільності держави, тоді як інші містять глибоку турботу про добробут підданих і співчуття до тих, хто страждає.

Як і Кодекс Хаммурапі, «Артхашастра» проголошує необхідність справедливого й мудрого правління. Каутілья підкреслював, що царі мають зобов'язання керувати своїми підданими справедливо й доброзичливо, сприяти соціальній рівності, захищати права власності та забезпечувати права вразливих груп населення – бідних, жінок, робітників, слуг і навіть рабів. Особливу увагу в трактаті приділено питанням правосуддя: необхідності створення справедливої

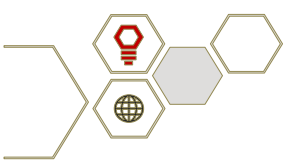
й прозорості судової системи, забезпечення кваліфікованості суддів і дотримання чітких процедур використання доказів.

Ідеї Каутільї мали значний вплив на подальший розвиток індійської політико-правової традиції, зокрема на реформи, запроваджені імператором Асокою (304–232 рр. до н.е.) – третім царем династії Маур'їв. Каутілья сформулював принципи державного управління, зокрема важливість сильного центрального уряду, соціальної справедливості та економічної стабільності. Асока, успадкувавши політичну мудрість попередника, особливо в адміністративному управлінні та зміцненні імперії, після особистої трансформації вніс глибокі моральні зміни у свою політику.

Едикти Асоки, висічені на кам'яних стовпах і валунах усього індійського субконтиненту, стали важливим свідченням зусиль з упровадження верховенства права та соціальної справедливості. Вони містять положення про дотримання моральних норм, забезпечення правопорядку та законслухняності. Таким чином, індійська політико-правова традиція зробила вагомий внесок у формування глобального дискурсу прав людини, заклавши основи для принципів справедливості, рівності та гуманізму, що й досі є актуальними [15, с. 12–14].

Варто зазначити, що розвиток правових систем у різних цивілізаціях відбувався паралельно, але з певними відмінностями, зумовленими культурними, релігійними та соціальними факторами. Наприклад, у Стародавній Індії значний вплив на правову традицію мали закони Ману, які закріплювали релігійні норми, а в Китаї основою права стали конфуціанські та легістські концепції. Ці правові системи мали свої особливості щодо регулювання суспільних відносин, але спільною рисою було прагнення до справедливості та впорядкованості суспільного життя.

У табл. 1 представлено основні елементи правових традицій Стародавнього Сходу, що зберегли свою актуальність у сучасних правових системах різних країн.

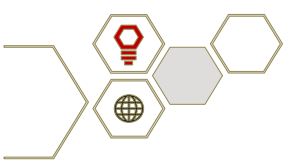
Таблиця 1

Елементи правових традицій Стародавнього Сходу, що зберегли свою актуальність у сучасних системах права різних держав

Основні елементи	Актуальність у сучасних правових системах
Давня Індія (Артхашастра)	
1. Принцип справедливого й мудрого правління. 2. Захист прав власності. 3. Права вразливих категорій населення (жінок, робітників, рабів). 4. Розробка пенітенціарної системи. 5. Чіткі процедури використання доказів і прозорість судової системи	1. Принцип верховенства права і справедливого управління (Індія, США, Велика Британія). 2. Гарантії прав власності в міжнародному праві. 3. Соціальні права та захист вразливих груп у національних законодавствах. 4. Сучасні системи кримінального правосуддя. 5. Незалежність і неупередженість судової системи
Давній Вавилон (Закони Хаммурапі)	
1. Принцип законності й кодифікації норм. 2. Відповідальність і пропорційність покарань. 3. Захист прав власності й договорів. 4. Соціальна справедливість і захист вразливих верств населення	1. Сучасні кримінальні кодекси з принципом пропорційності покарання (Німеччина, Франція). 2. Кодифікація цивільного й кримінального права (Європа, Латинська Америка). 3. Захист прав власності в національних і міжнародних системах. 4. Законодавче забезпечення соціального захисту та рівності
Стародавній Китай (Конфуціанство)	
1. Верховенство моралі й етики в управлінні. 2. Принцип гармонії між владою й суспільством. 3. Обов'язок правителя забезпечувати добробут народу. 4. Справедливість і гуманізм у судочинстві	1. Використання етичних стандартів у державному управлінні (Китай, Японія). 2. Соціальна політика, спрямована на добробут громадян (Китай, Південна Корея). 3. Орієнтація на соціальну справедливість і гармонійний розвиток. 4. Гуманістичний підхід у правовій системі (країни Азії)

Джерело: власна розробка автора

Значення правових інститутів Стародавнього Сходу важко переоцінити: вони заклали основи для сучасних принципів верховенства права, справедливості та відповідальності. Їхній історичний досвід є цінним джерелом для вдосконалення сучасних правових систем і зміцнення міжнародного правопорядку, демонструючи універсальність ідеалів прав людини та моральної цінності особистості.

Висновки. Аналіз розвитку правових інститутів на Стародавньому Сході показав, що формування правових норм і принципів було тісно пов'язане з соціально-політичними умовами того часу. В умовах аграрних і патріархальних суспільств, де переважали релігійні й моральні норми, було закладено основи для створення перших систем права, що стали важливим інструментом підтримки соціальної стабільності та забезпечення громадського порядку.

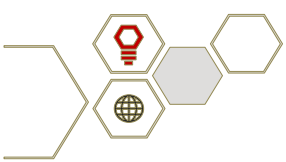
Кодекс Хаммурапі, Конституція Медіни та інші правові документи того часу стали важливими джерелами, що визначали правила соціальної поведінки та правові норми в суспільстві. Ці документи – основа для системи правового регулювання, де було чітко зафіксовано поняття справедливості, покарання та відносин між різними соціальними групами, що мало важливе значення для розвитку права в пізніших періодах історії.

Значна кількість правових традицій Стародавнього Сходу, зокрема принципи рівності перед законом, значення письмового закону як гарантії правопорядку, концепція покарання та відновлення справедливості, зберегли свою актуальність і нині. Вони відображені в сучасних правових системах, розвинених демократичних країнах, де правові норми є важливим аспектом регулювання суспільних відносин. Таким чином, правові інститути Стародавнього Сходу стали основою для розвитку сучасних правових систем, які перейняли багато їхніх принципів.

Список використаних джерел

1. Гавриленко О.А., Сироїд Т.Л. Формування основ давньокитайського міжнародного права в добу Чжоу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 71. С. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.2>

2. Горецька К., Огорокова В. Складові кримінального права у стародавній Індії за законами Ману. Сучасні виклики соціально - політичного розвитку: політико-правові, соціально-економічні та культурні виміри: матеріали другої

всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.). Одеса. ю 2021. С. 10-12. URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/15111 (дата звернення: 12.01.2025).

3. Рождественська О.С. Закони Ману та соціально-правове становище жінки в сучасній Індії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2012. Вип. 1028. С. 64–68. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/1410> (дата звернення: 12.01.2025).

4. Білик В. Роль і місце жінки в старосхідному суспільстві (на прикладі Стародавньої Месопотамії). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Історичні науки*, 2019. Вип. 5(389). С.115–121.

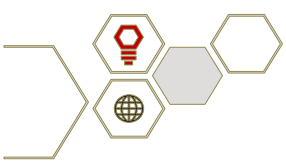
5. Білик В. Правове становище жінки у стародавній Індії. *Літопис Волині*. 2022. Вип. 26. С. 194-198. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.31>.

6. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Тілесні покарання у стародавній Індії: історико-правовий аналіз. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2019). Харків. С. 125-127. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/395706e4-5fb6-4859-b531-177591d04467/content> (дата звернення: 12.01.2025).

7. Олешко С., Біла О. Історичний ракурс уявлень про жінку в різні епохи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2016. Вип. 2. С. 141–147. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/5310/1/17.pdf> (дата звернення: 12.01.2025).

8. Щербина Т. М. Сімейно-правовий статус жінки: порівняльний аналіз досвіду Індії та України. *Форум права*. 2015. Вип. 4. С. 341–345. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_59 (дата звернення: 12.01.2025).

9. Заєць А. П. Світоглядні основи права Стародавнього Китаю. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Вип. 3. С. 55-62. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.3.55-62>.

10. Liu D. International law and international humanitarian law in ancient China. / Historical origins of international criminal law. Vol. 1. / eds.: Morten B., Cheah W.L., Yi P. FICHL Publication Series. 2014. Vol. 20. P. 87-113. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/7e22d8/pdf/> (дата звернення: 12.03.2025).
11. Щербатюк В., Сокур Ю., Курас Д. Державний і суспільний лад, право та судова система стародавнього Китаю: сучасна вітчизняна історіографія. *Сторінки історії*. 2023. Вип. 57. С. 9-29 DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.57.2023.294424>.
12. Щербатюк В. М. Дурнов Є. С., Сокур, Ю. В. Державно-правовий розвиток Стародавнього Єгипту: сучасна вітчизняна історіографія. *Сторінки історії*. 2020. Вип. 51. С. 304–325. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.51.2020.220193>.
13. Duve T. What is global legal history? *Comparative Legal History*. 2020. Vol. 8, № 2. P. 73–115. DOI: <https://doi.org/10.1080/2049677X.2020.1830488>.
14. Коритко Л. Я., Джуган В. О. Основні риси права Стародавніх Індії та Китаю. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Вип. 28. С. 61-68. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15467> (дата звернення: 12.01.2025).
15. Kroncke J.J., Li H. Carsun Chang's Jefferson: A lost era of transnational sino-american constitutional imagination. *Law and History Review*. 2025. P. 1-29. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0738248024000397>.